

KISA DÖNEM TAHMİNLERİNDE TÜKETİM FONKSİYONUNUN KULLANILIŞI (*) (1)

Yazan :

Robert V. ROSA

Çeviren :

Özhan ULUATAM

İkinci Dünya Savaşının bitiminden bu yana yayınlanmış, millî gelir (ya da gayri safi millî hasıla) daki değişmelerin seviye ve yönü ile ilgili tahminlerin çoğu, tüketim fonksiyonu temel alınarak meydana getirilen modellerden çıkarılmaktadır. Bu tahminler birçok yanlış öngörülere yol açtığından yanlışlığın yalnız kullanılan istatistik usullerindeki yetersizlikten doğduğunu, yoksa modellerin esas itibarıyla doğru olduğunu göstermek amacıyla pek çok yazı kaleme alınmıştır. Bu makalede Keynes tipi modellerin, uzun dönem çözümleri için geçerliği incelenmemekte, ancak basitleştirilmiş uzun dönem modelleri kurulurken yok farzedilen bazı değişkenlerin kısa dönem iktisadî tahminlerde dikkate alınmamazlık edilemeyeceği belirtilmeğe çalışılmaktadır. (2)

Ekonometrik tahminlerde güçlük yaratan bir ortak nokta, uzun bir zaman devresine ait rakkamlardan çıkarılan tüketim fonksiyonunun birbirini takip eden çeşitli devrelere uygulanabileceği varsayımıdır. Böyle bir fonksiyon uzun dönem çözümleri bakımından ister doğru ister yanlış olsun, birbirini izliyen üçer aylık devrelerin iki, üç veya dördü için uygulanmaya kalkışılıp bu

(*) The Review of Economics and Statistics'in Mayıs 1948 sayısından kısaltılarak çevrilmiştir.

(1) Bu makalenin yazılmasında New York Federal Reserve Bank'taki birçok meslektaş ile Federal Reserve System içinde ve dışında diğer iktisatçıların şahsî mütalâalarından faydalanılmakla birlikte ileri sürülen görüşlerden yalnızca yazar sorumludur. Yazar özellikle müsveddeleri okuyan Profesör John H. Williams ile Dr. P.A. Baran'a faydalı tenkitleri için teşekkür eder.

(2) Daha başlangıçta şunu belirtmeliyiz ki, iktisat literatüründe tüketim fonksiyonu üzerinde, kısa devreli tahminler dışında daha çok bu makalede incelenmeyen uzun devre problemleri sebebiyle durulmuştur.

devrelerdeki gelir ve tüketimin önceden tahmini için kullanılıncaya muhtemelen yanlış sonuçlar verecektir; zira tüketim-gelir ilişkisinin bir devreden ötekine kaydığı görülmektedir. Mademki iş âlemi ve hükümet plânlamaları bakımından asıl ihtiyaç duyulan şey üçer aylık kısa devreli tahminlerdir, şu halde kısa devrede değişen tüketim-gelir ilişkisinin yaklaşık olarak ortaya konması gereklidir.

Ekseri yazarlar ve tahmincilerce bu konuda yapılan tek şey tüketim fonksiyonunda, yıllık küçük artışlar şeklinde muntazam bir yukarı kayışı dikkate almak olmuştur. Diğer bazıları, özellikle Modigliani daha ileri giderek, kısa devreli bir değişken ilişki ile genel olarak kullanılan «uzun dönem» fonksiyonunu ayrı kavramlar olarak ortaya attılar. (3) Bu mantıkî ayrımı yapmış olmasına rağmen Modigliani bile, istatistikî bakımdan kolaylık sağlayabilmek amacıyla, kısa devreli etkilerin çoğunu dikkate almamıştır. Kısa dönem hareketlerini, evvelce ulaşılmış en yüksek gelir seviyesine göre, harcanabilir (gerçek, adam başına) gelirdeki yüzde değişmeler şeklinde ölçülen devrevî hareketlerle aynı kabul etmiştir. Harcanabilir gelir, evvelce ulaşılmış en yüksek gelir seviyesinin altında belli bir yüzde oldukça «tasarruf oranı»nın daima aynı olacağı şeklindeki faraziyesi devrevî hareketlerin de intizamını gerektirmektedir. Devrevî gelir değişmelerinin değişik yönlerde oluşundan doğan farklar ihmal edilmiştir. Keza bazı önemli kısa dönem değişmelerinin yalnızca birbirini takip eden devrevî hareketlere bağlanamayacağı keyfiyeti dikkate alınmamıştır.

İktisadî tahminler yapmada kullanılan toplayıcı tekniklerin, tüketim fonksiyonu üzerindeki kısa devreli etkileri açıkça ya da üstü kapalı şekilde, bir yana koymalarına karşılık, tüketici bütçeleri araştırmalarında dikkatler gitgide bu çeşit etkiler üzerinde topeanmaktadır. Gelirin büyüklüğü ve mesleklere göre dağılımındaki değişmeler, nakit kıymetlerin dağılımı ve toplam hacmi, müstehlik bekleyişleri -bütün bunlar ve diğer etkiler müstehlik harcamalarını inceliyen mikro araştırmalarda önemle belirtilmiş-

(3) Franco Modigliani, «Fluctuations in the Savings Ratio: A Problem in Economic Forecasting» Studies in Income and Wealth, Vol. 11 National Bureau of Economic Research New York, 1949. Hem Modigliani hem de James S. Duesenberry cari tasarruf haddinin oldukça doğru tahminlerini veren eşitlikler ortaya koymuşlardır.

tir. (4) Bununla birlikte, bu makale evvelce yapılmış bütçe araştırmaları ile ilgili çeşitli buluşları özetlemek amacını gütmemektedir. Bu buluşlar ancak kısa dönem tüketim-gelir ilişkisinin kaymasını açıklamakta faydalı olacakları sanıldığı ölçüde zikredilmiştir.

Makalede asıl belirtmek istenen şey tüketim-gelir ilişkisindeki kaymaların, halihazırdaki pratik tahminler bakımından ortaya çıkardığı meselelerdir. (5) Birinci kısım, tüketim fonksiyonundan faydalanarak yapılan bazı yeni tahminlerle ilgili tenkitleleri aydınlatmaktır. İkinci kısım, 1935 ten sonra Amerika Birleşik Devletlerinde görülen örneğe dayanarak, tüketim-gelir ilişkisinde ortaya çıkan kısa dönem değişmelerini açıklamaktadır.

I. TÜKETİM İLE GELİR ARASINDAKİ İLİŞKİDE KISA DÖNEM KAYNAKLARININ ANLAMI

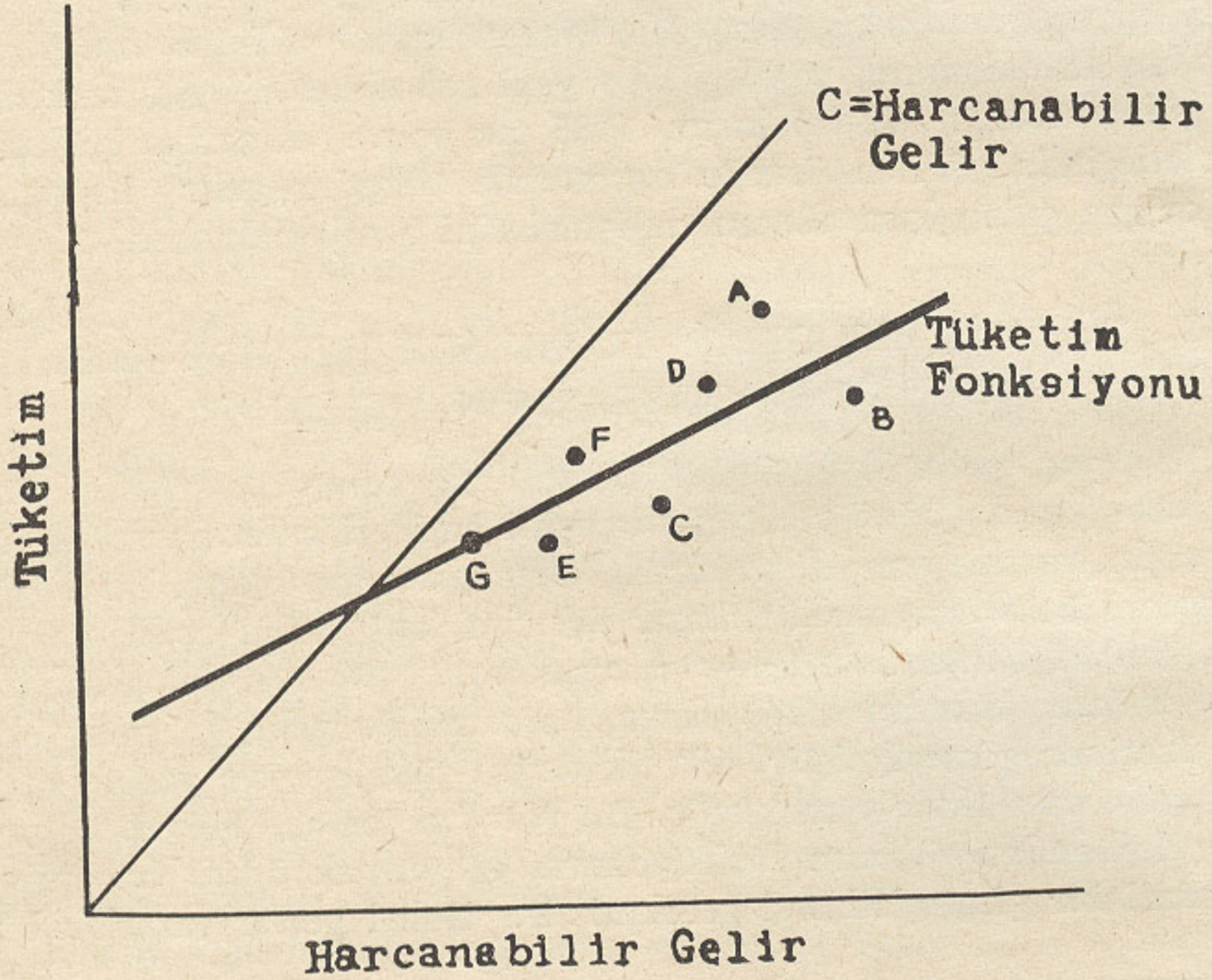
Tüketim-gelir ilişkisindeki önemli kaymaların varlığını göstermeden, ya da buna etki yapan çeşitli âmilleri anlatmadan önce, böyle bir varsayımın kendisinin incelenmesi zorunludur. İki basit diyagram bu varsayımı, halihazır tüketim fonksiyonu açıklama ve gösterimleri içinde belirtmeye yarıyacaktır. Şekil 1 de, alışılmış olduğu üzere tüketim dikey eksen, harcanabilir gelir de yatay eksen üzerinde gösterilmiştir. 45° lik doğru tüketim ve gelirin eşit olması şartını ifade etmektedir. Bu çerçevede içinde, birçok yazarlarca kullanılan tüketim fonksiyonunu göstermek üzere tamamıyla farazî bir çizgi çizilmesi gerekmiştir. Bahsi geçen yazarlar bu

(4) Daha 1937 de, Hans Staehle, gelir dağılımındaki kısa devreli değişikliklerin tüketimi ile gelir arasındaki ilişkide yarattığı etkiye dikkati çekmiştir; bak: «Short Period Variations in the Distribution of Incomes» The Review of Economics and Statistics, XIX (1937), s. 133-43. Keza Mordecai Ezekiel, «Saving, Consumption and Investment» American Economic Review, March 1942, s. 22-49 ve June 1942, s. 272-307, millî gelirdeki değişme istikametinin, değişme hızının, gelir temerküzü nisbetinin, spekülâtif gelir ve sermaye kazançlarının ve vergi politikasındaki değişmelerin etkilerini genel olarak belirtmiştir.

(5) Bütçe tahlillerinde önem taşıyan âmiller ile tüketim ve harcanabilir gelir arasındaki ilişkiyi birbirine bağlayan mantıkî bağın teorik açıklanışı için şu makalelere bakınız: Trygve Haavelmo, «Family Expenditures and the Marginal Propensity to Consume» Econometrica, October 1947, s. 335-41; James S. Duesenberry, «Inductive Evidence of Consumption and Saving» American Economic Association'ın Chicago'daki bir yıllık toplantısına sunulan tebliğ, 29 Aralık 1947.

çizgiyi yıllık verilerden çıkarılan bir regresyon doğrusu şeklinde hesaplamaktadırlar. Bu yıllık verileri ifade etmek ve regresyon doğrusunun nasıl bulunduğunu göstermek üzere, şekilde çeşitli farazî noktalar (A, B v.b. gibi) işaretlenmiştir.

SEKİL : 1

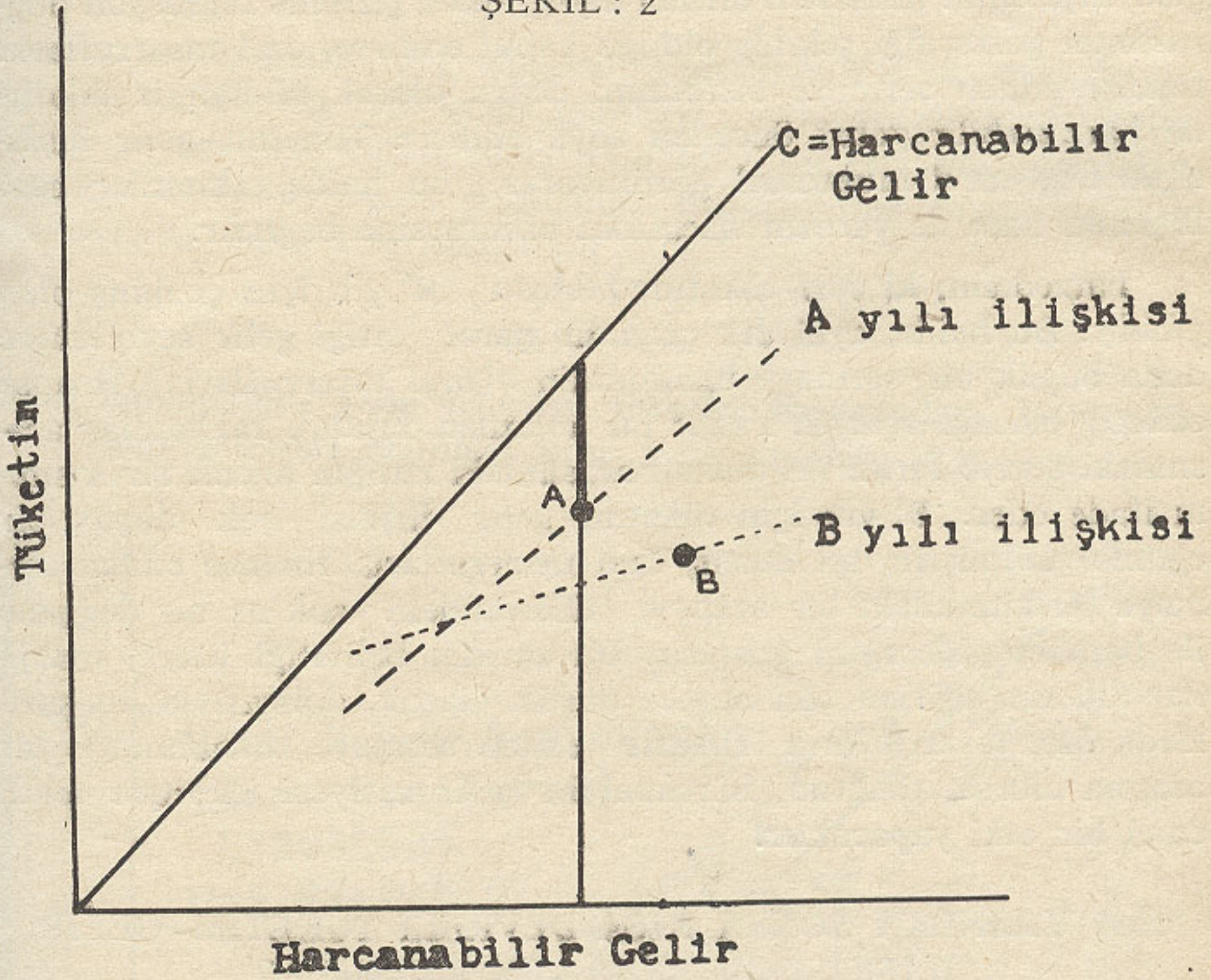

Bu, genellikle kullanılan gösterme şeklidir. Şekil 2 de aynı esas anlatım, iki farazi yıl için işaretlenmiş noktaların ilâvesi ile tekrarlanmış, fakat yeni doğrular çizilmiştir.

A yılını gösteren noktadan geçen doğru, A yılındaki şartların devamı halinde muhtelif gelir seviyelerini karşılayan tüketimdeki değişimleri işaret etmektedir. Aynı şekilde B yılı için de, gelir bu yıl boyunca çeşitli seviyelerde bulursa idi tüketimin nasıl değişeceğini gösteren bir başka doğru vardır.

A yılı için düşünülen kısa dönem ilişkisi dik bir doğrudur, yani bu ilişki devam ettikçe harcanabilir gelirin yüksek bir oranı tüketime gidecektir. Tersine, harcanabilir gelirden (belki dış ticaret dengesinin bozulması ya da sermaye birikimindeki bir azalmadan doğan) bir düşüş tüketimde de geniş bir azalma yaratacaktır. A

ŞEKİL : 2

yılının harcanabilir geliri A noktasından yatay eksene çizilen bir dikme yardımıyla bulunmuştur. Bu yıldaki tüketim, bu dik çizginin, yatay eksen ile tüketim-gelir ilişkisini gösteren çizgi arasında kalan kısmıdır. Dik çizgi bu noktadan yukarıya doğru uzatılırsa A yılında, bu gelir seviyesinde yaratılmış «özel tasarruflarla finanse edilen sermaye birikimi» bulunur. Özel tasarruflarla finanse edilen sermaye birikiminin, bu miktarın yarısına inmesi için A yılındaki şartlar devam ettikçe harcanabilir gelirin çok daha fazla nisbette azalması gereklidir. Dik çizgi, kalın çizilmiş kısım diyagramdaki yarısına ininceye kadar sola kaydırılmalıdır.

Aynı şekilde, bu sermaye birikimi A yılı için gösterilenden daha büyük olmuş ise dik çizginin, daha büyük sermaye birikimi hacmi ile uygun hale gelinceye kadar sağa kayması gerekir. Bu anlatılan metod, yalnızca meseleyi açıklamak amacıyla ortaya konmuşsa da tüketim fonksiyonuna dayanarak yapılan iktisadî tahminler için temel bir giriş teşkil eder. (6) A yılında câri tüketim-

(6) Tüketim fonksiyonunun kullanılışının da bağlı bulunduğu bu anlatım aslında bir hayli yanlıştır. Dr. Ruth Mack, makalenin yazarı ile yazışmalarında «fer-

gelir ilişkisinin tamamen birinci diyagramda çizilmiş regresyon doğrusunun gösterdiği şekilde olduğu kabul edilirse, özel tasarruflarla finanse edilen sermaye birikimini doğru olarak bildiğimiz takdirde harcanabilir geliri önceden söyleyebiliriz. Tüketim-gelir ilişkisinin değişmesi muhtemel görülüyorsa, bu halde tahminler hem ilişkinin hem de yatırım hacminin bilinmesine bağlıdır.

Farzedelim ki câri tüketim tablosu 'B' yılı için çizilmiş olan gibidir. Bu halde, aynı dik çizginin işaret ettiği gelir seviyesinde daha büyük bir sermaye birikiminin (özel tasarruflarla finanse edilen) olacağı açıktır. Fakat bu anlatılan mutlak rakamlar arasındaki seviye farkı, iki durum arasındaki zıtlığın ancak bir kısmını ifade eder. 'B' yılı için tüketim-gelir ilişkisi çok düşük bir eğimle çizilmiştir; bu husus, özel tasarruflarla finanse edilen sermaye birikimindeki bir azalışın tüketimdeki çok az bir değişimle beraber gideceğini gösterir. Bu eğrinin belirttiği üzere, marjinal tüketim eğilimi son derece düşük olacak, dolayısıyla bu şartlarda özel tasarruflarla finanse edilen sermaye birikiminde bir azalma olursa, tüketim, harcanabilir gelir seviyesi üzerinde telâfi edici bir etki yapacaktır.

1935 YILINDAN SONRA KISA DEVRELİ TÜKETİM-GELİR İLİŞKİSİNDE GÖRÜLEN KAYMALAR

A. 1935 ten 1940 a Kadar Görülen Değişmeler

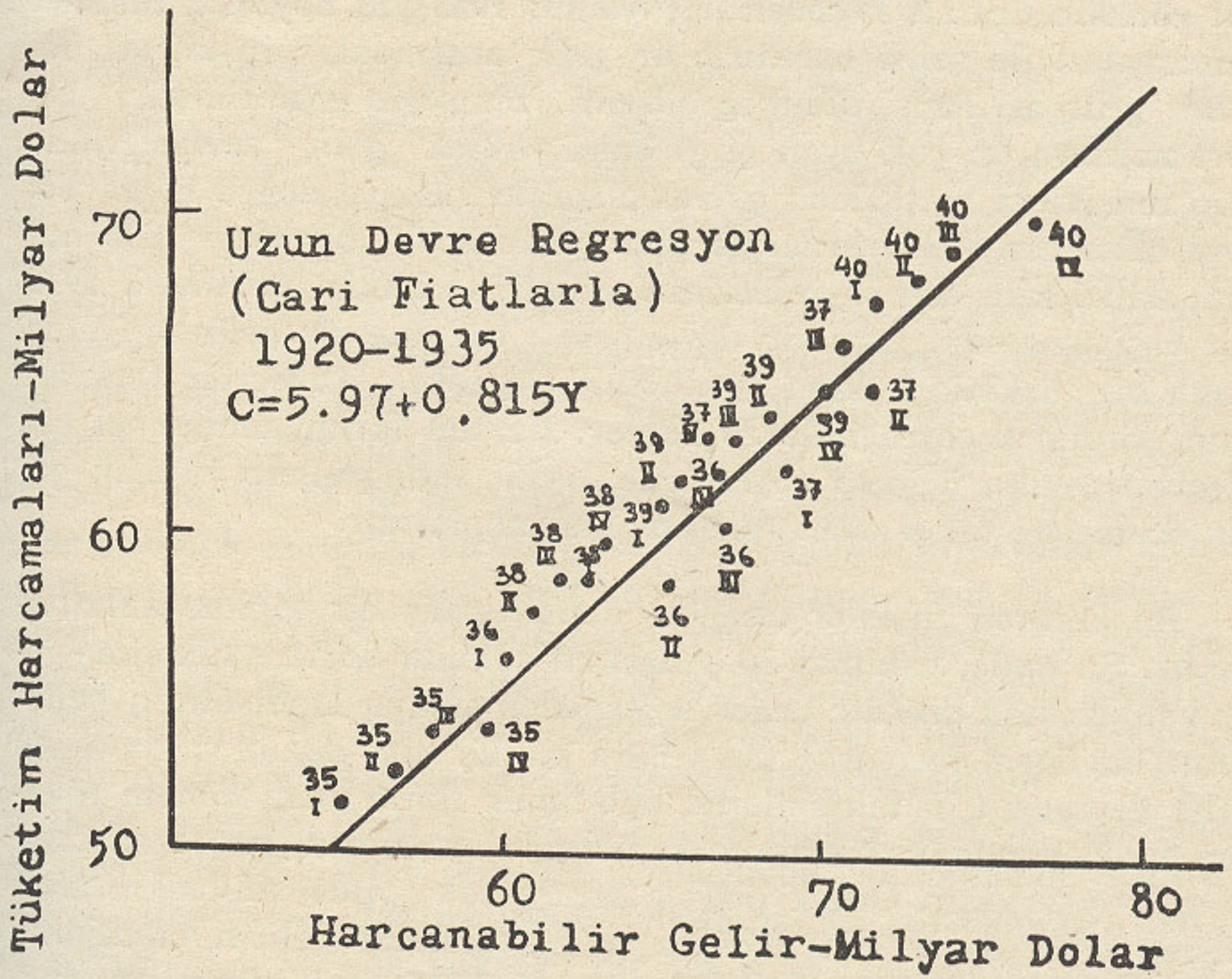
Kısa dönem ilişkilerinin yıldan yıla değiştiği yolundaki varsayımın doğruluğunu araştırabilmek için mümkün olduğu kadar kısa devrelere ait verilerin kullanılması gerekir. 1947 yılı Haziranında yapılan değişikliklerden önceki esaslara göre hazırlanmış Ticaret Bakanlığı verileri, tüketim ve harcanabilir gelirin üçer aylık kayıtlarına imkân vermektedir. Bu ilk verilerin daha sonraki re-

dî tasarruflarla finanse edilen yatırım miktarının çok tesadüfî bir unsur olduğunu ve belli bir sebeple açıklanabilen istikrardan mahrum bulunduğuna işaret etmiştir. Kendisi, diğer yatırımların incelenmesinde, tüketim ile millî gelir arasındaki ilişkiyi dikkate almayı daha tatminkâr bir yol olarak bulmuştur. Keza, Dr. A. Smithies'in de 29 Aralık 1947 tarihli Chicago toplantısında okuduğu tebliğde, harcanabilir gelirin hesabında alışlagelmiş bakiye (kişisel tasarruflarla finanse edilen yatırımlar) tatbikatından kaçınmak için çeşitli yatırım tiplerine bağlı tüketim ilişkilerini hesapladığını öğrenmiş bulunuyoruz. Ancak, yatırımların bütünü ile tüketim arasındaki ilişkinin, kişisel tasarruflarla finanse edilen yatırımları da ihtiva ettiği varsayımı, iktisadî tahminlerde tüketim fonksiyonunun kullanımına esas teşkil eder. Bu sebeple, karışıklıkların önüne geçmek için makalemizde bu varsayımı sadık kalınmıştır.

vizyonu rakkamların doğruluğunu değiştirebilirse de, makalemizde eski serilerdeki rakkamlar meseleyi açıklama amacıyla kullanıldığı ve özellikle tenkit edilen tahminler bu verilerden faydalandığı için bu husus mazur görülebilir. Bu altı yıllık devre için üçer aylık veriler Şekil 3 te işlenmiştir. (7).

ŞEKİL : 3

Şahsî harcanabilir gelir ve şahsî tüketim harcamaları. Mevsimlik hareketlerden arıtılmış üçer aylık oranlar, 1935 - 40

Her üç aylık devre için yapıлып, mevsimlik hareketlerden arıtılarak yıllık oranlar halinde işaret edilen gözlemler, ilk bakışta tüketim ile harcanabilir gelir arasında dikkate değer bir korelasyon ortaya koymaktadır. Esasen harcanabilir gelir ile onun en büyük parçası arasındaki ilişkiyi gösteren bu durumda başka türlü bir sonuç beklenemezdi. Asıl ilgi çekici cihet bu noktaların birbiri-

(7) Bundan sonraki açıklamalarımızda, mevcut üçer aylık verilerde yanlışlıklar olabileceği gözden ırak tutulmamalıdır. Ancak, bu yanlışlıkların her şeye rağmen iktisadî tahminlerle ilgili ve makalemizde incelenen yanlışlıklardan çok daha küçük ölçüde olduğunu düşünmekteyiz.

ne çok yakın olmadığıdır. Daha da ilginç bir husus, bütün iki harp arası devresini kapsıyan, yıllık verilerden mutad şekilde çıkarılmış ve şekilde kalın bir çizgi ile gösterilen regresyon doğrusunun yalnız bu altı yıl için hesaplanabilecek bir regresyon doğrusuna nazaran daha az uyduğudur. (8)

Her gözleme ait noktaya, ait olduğu yıl ile üç aylık devre kaydedilmiştir. Daha yakından incelenince birbirini takip eden üçer aylık devrelere ait noktaların bir period için, kendilerine has bir çizgi etrafında kümelendikleri, sonra diğer bir çizgiye kaydıkları görülür. Sol alt köşeden başlayalım: 1935 yılı boyunca tüketici harcamaları ile şahsî harcanabilir gelir arasındaki ilişki, yıl boyunca gelir arttıkça oldukça düzenli bir seyir göstermiştir. Bu dört noktaya en çok uyan çizgi daha yüksek gelir seviyelerinde 1936'nın ikinci ve üçüncü çeyreklerindeki ilişkiye doğru giden bir çizgi olacaktır. 1935 verilerine göre çıkarılacak bir çizgi 1936'nın hem ikinci hem son çeyreklerinin tahminine imkân vermezdi. 1936'nın başlangıcında, kısa bir devre için, tüketim ile gelir arasında farklı bir ilişkinin hüküm sürdüğü görülecektir. Diğer bir fark bu yılın dördüncü çeyreğinde görülüyor. Bu son farkın muhtemel bir açıklanışı, yılın üçüncü çeyreğinde eski muhariplere yapılan geniş ödemeleri takip eden tüketim harcamalarıdır.

Bu kararsız ilişkiler aşağıda daha geniş bir şekilde anlatılacaktır. Şu anda, yalnızca 30 yıllarının sonuna doğru tüketim-gelir kalıplarında dikkate değer değişmeler olduğu keyfiyetinin belirtilmesine önem veriyoruz. Bu yıllara ait, üç, altı, dokuz ya da oniki aylık devreler için tahminlerde bulunmak üzere uzun dönem tüketim fonksiyonunun kullanılması halinde sonuçlar gerçekten hayli uzak çıkacaktır. Örnek olarak her çeyrek yılda, müteakip dört çeyrek yıllık devre için tüketim ve harcanabilir gelirin tahminine ihtiyaç duyulduğunu varsayalım. Eğimi 0,815 olan regresyon doğrusunun uygulanışı ile ortaya çıkacak hatanın büyüklüğü hakkın-

(8) 1029-35 yılları için hesaplanan bu regrasyon, fiat değişmeleri ve nüfus artışı dikkate alınmaksızın yıllık verilerden çıkarılmıştır. Kısa dönemli tahlillerde tatbikat bakımından doğru sayıldığı için, bu makaledeki verilerin hiçbirisi bu yolda değiştirilmediği gibi, üçer aylık devreler için ham veriler yerine mevsimlik hareketlerden arıtılmış verilerin kullanılmasında da tereddüt edilmiştir. Bu tutumun sebebini burada uzun boylu açıklamak gereksizdir. Zira bütün bu düzeltmeleri ayrı ayrı veya birlikte kullanan başka hesaplar da, üçer aylık devreler için aynı ölçüde dalgalanmaları biraz değişik kalıplar içinde göstermektedir.

da müteakip dört çeyrek yıllık gruplar için çizilecek doğruların eğimi yardımı ile bir fikir edinebiliriz. Yani, meselenin mukayeseli olarak açıklanabilmesi amacıyla 1935 yılının dört çeyreği için bir doğru bulunacak, sonra 1935 in son çeyreği ile 1936 nın ilk iki çeyreği için bir doğru çizilecek, daha sonra 1935 in son iki çeyreği ile 1936 nın ilk iki çeyreği için bir doğru, ve böylece bütün devre boyunca devam olunacaktır. Bu kısa dönemli ilişkilerin gerçek eğimleri 0,435 ten 0,908 e kadar değişmektedir. Bu uç değerler çok istisnaî rakkamlar değildir. Hesaplanan eğimler bu sınırlar arasında hemen bütün aralığa oldukça eşit bir şekilde dağılmıştır.

Benzer değişmeler, iki çeyrek yıllık, üç çeyrek yıllık, beş ya da altı çeyrek yıllık devreler için hesaplanan doğruların eğimlerinde de bulunmuştur. Bu yüzden gelir değişmesinin tahmin olunacağı herhangi bir kısa devre için uzun devre regresyon doğrusu çok az işe yarıyacaktır. Müşahhas bir örnek olarak farzedelim ki, ekonominin temel vasfının herhangi bir önemli aksama olmadan, muntazam bir seyirle yükselme şeklinde göze çarptığı bir devrede, yani 1935 yılı sonunda, 1936 nın ikinci çeyreğindeki harcanabilir gelir tahmine çalışılmıştır. Keza, yatırımların tahmininden doğacak hata ihtimalini de bir yana bırakarak, şahsî tasarruflarla finanse edilecek sermaye birikiminin bilindiğini varsayalım. 1936 nın ikinci çeyreğinde özel tasarruf miktarının carî fiatlarla ve mevsimlik hareketlerden arıtılmış olarak yıllık oranı 7,4 milyar dolardı. Şayet bu üç aylık devredeki harcanabilir gelirin tahmini için, bu rakkam ile 1920 den 1935 e (9) kadarki verilerden çıkarılmış bir regresyon doğrusu kullanılırsa bulunacak rakam 72,3 milyar dolar olacaktı. Oysa, gerçek gelir 65,8 milyar dolardı. Açık olarak görülüyor ki «uzun dönem» verilerinden hesaplanan eşitlik yanlıştı. Regresyan doğrusu 1936 yılının ikinci çeyreğindeki şartlar bakımından ya çok yüksek bir seviyede seyrediyordu ya da çok hafif eğimli idi.

Bu çapta yanlışlıkları tesadüfî sapmalar olarak kabul edip bir yana koymak ve uzun dönem regresyonu kısa dönem tahmin-

(9) Burada kullanılan eşitlik câri fiatlarla ifade olunan verilerden çıkarılmış olup nüfus değişmelerini dikkate almamaktadır:

$$C = 5.974 + 0.315 Y. \text{ Yatırım miktarı verildiği zaman eşitlik}$$

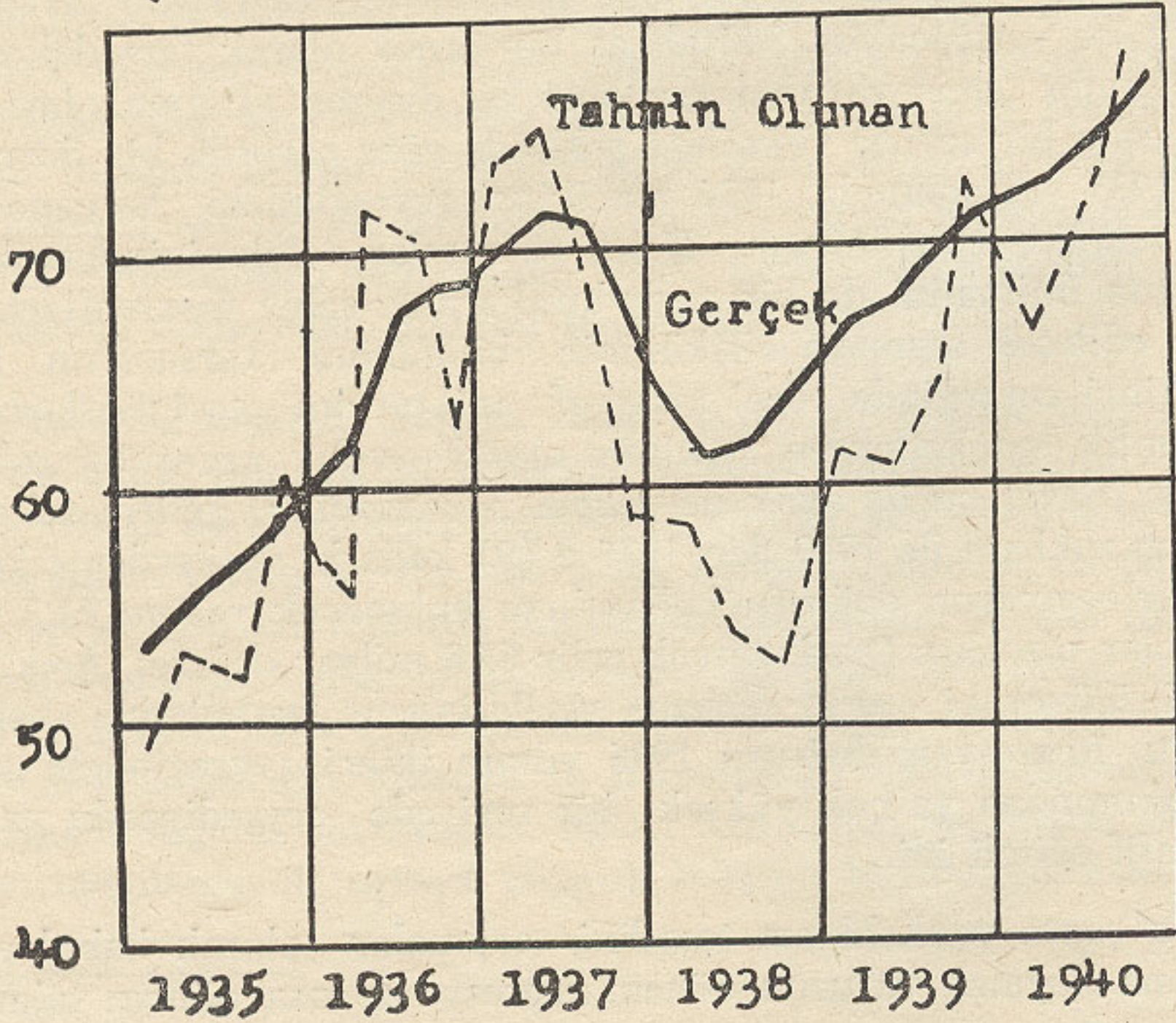
$$Y = \frac{5.974+1}{.185} \text{şekini alır. Bu özel durumda } Y = \frac{5.974 + 7.4}{.185} = 72.3 \text{ dir.}$$

leri için kullanmaya devam etmek pek tatmin edici değildir. Kısa dönem tüketim kalıplarının dönem örneğinden devamlı sapmalarının ciddiliği Şekil 4 te görülebilir. Cari fiatlarla yıllık olarak ifade edilen üçer aylık harcanabilir gelir 1935 - 40 yılları için şekilde işaret olunmuştur. Daha sonra her üç aylık devre için evvelce verdiğimiz örnekteki metodu uyguluyarak tahminler yapılmış ve sonuçlar keza şekle geçirilmiştir. Gerçek değerlerin hesaplanan değerlerden farkı hiçbir zaman 1.4 milyar dolardan az değildir; median sapma 4,3 milyar; uç değer 9,3 milyardır.

ŞEKİL : 4

Üçer aylık şahsî, harcanabilir gelir, 1935 - 40 ;
Gerçek ve tahmin olunan *

Milyar Dolar

* Kullanılan eşitlik yıllık verilerden çıkarılmış olup şöyledir. $Y = \frac{5.974 + 1}{.185}$

Harcanabilir gelirden, 1936'nın son yarısında âni bir düşüş - aşağı yukarı bir yıldan daha uzun bir zaman sonra görülen depresyondakine eşit bir düşüş - tahmin olunacaktır. Buradaki yan-

lılık, pek tabii, geniş ölçüde tüketim-gelir tablosunda 1936 yılı sonundaki tahvil ödemelerini takip eden harcamalardan doğan, yukarıya doğru kayma sebebiyledir. Gerçek 1937-38 düşüşü de keza tahmin olunacak, fakat ciddiyeti mübalâğa edilerek harcanabilir gelirin 1934 ortalama seviyesine düşeceği belirtilecektir. Şekil 3 teki verilere yeniden bir bakış bu yanlışlığın yapılmasındaki asıl âmil ortaya koyuyor. 1937 yılının üçüncü ve dördüncü çeyreklerindeki tüketim ve gelirin düşüş seyri uzun dönem regresyondan ya da daha önceki devrelerde 1935 ve 1936 da gelirin büyümesi sırasındaki seyrinden farklı olmuştur. Bu geri dönüş hareketi sırasında üçüncü ve dördüncü üç aylar zarfında marjinal tüketim eğilimi, müstehliklerin gelirlerindeki azalmaya karşı ağır reaksiyon göstermeleri sebebiyle yarıya düşmüştür. Bu yüzden 0,815 eğimli bir uzun devre regresyona dayanıldığında, zorunlu olarak, sermaye birikimindeki bir azalışla beraber vuku bulacak gelir azalışı mübalâğalı hesap edilecektir.

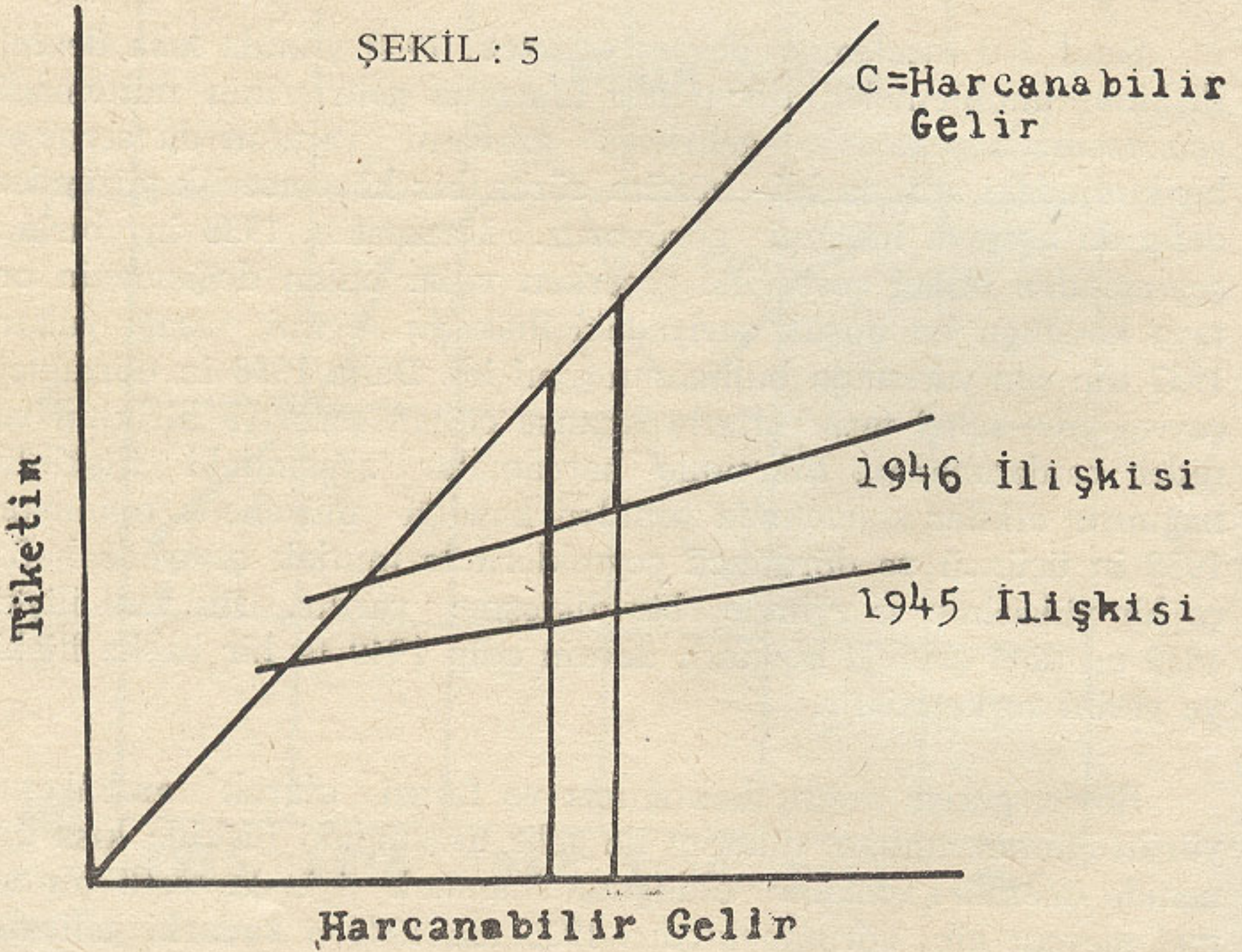
Şekil 3 ü incelemeye devam edersek, 1938 yılında kısa devreli ilişkinin, muhtemelen tüketiciler arasında gelirlerinin mütemadiyen azalması sebebiyle -gelirlerin azalışını yaratan da sermaye birikimindeki azalma idi - hüküm süren bir kötümserlik yüzünden daha da aşağıya indiğini görüyoruz. Maamafih, 1938 in birinci çeyreğinden ikinci çeyreğine geçerken vuku bulan değişimin ortaya koyduğu bu düşük seviyedeki ilişkinin eğimi, aşağı yukarı 1937 nin son yarısında bulunanın aynı idi. Daha 1938 in dördüncü çeyreğinde, şahsî tasarruflarla finanse edilen sermaye birikimi yeniden canlanmadan, tüketimle harcamalar arasındaki ilişkinin, bağımsız etkiler sonucunda yeniden kaydığı müşahede olunuyor. 1938 in üçüncü ve dördüncü çeyreklerinde mutlak seviyede hafifçe bir yükselme ve eğimde bir dikleşme vardır. Bu yeni ilişki, 1939 un dört çeyreği boyunca devam edip 1940 ta bir başka ilişkiye yerini terketmiştir.

Böyle, geriye doğru baktığımız ve farazî olarak muhakeme yürüttüğümüz zaman, tüketim ile gelir arasındaki ilişkide kısa dönemde önemli kaymalar olduğuna inanmak için kuvvetli bir temel mevcut gibi görünmektedir. 1935 ten 1940 a kadarki gelişmeleri mantıklı bir şekilde açıklayabilmek için, meseleyi uzun dönem fonksiyonu etrafında tesadüfî yanlışlıklar yerine kayan ilişkiler yönünden ele almak daha doğrudur. Şekil 4, bir «uzun dönem» fonksiyonunun, harcanabilir gelirdeki değişimleri açıklamakta çok az faydalı olacağını açıkça göstermektedir. Bu şekil, genel ola-

rak diğer yazarlar tarafından kullanılan çeşitli fonksiyonların benzer usulle tetkike tabi tutulmasından çıkan sonuçların güzel bir örneğidir. (10)

B. Harp Sonrası İntibakının Şematik Tasviri, 1945 - 46

Harbin bitiminden sonra Amerika Birleşik Devletlerinde neler olacağını tahmin maksadıyla uzun dönem tüketim fonksiyonunun kullanılmasından doğan başarısızlıkları tek tek gözden geçirmek gereksizdir. 1946 yılı için bir önceki yılda yapılan harcanabilir gelir tahminleri gerçek rakkamlardan 15 ile 50 milyon arasında yanlış çıkmıştır. Farazî değerlere göre çizilen Şekil 5 bu tahminlerdeki yanlışları yaratan şartları açıklamaya yardım edecektir.

(10) Örneğin, şu üç eşitlikle ilgili testler yapılmıştır:

1. Paradiso: $Tüketim = 5.50 + 0.828 (Harc. Gelir + 0.04 (Yıl - 1935))$,

2. Klein: $Tüketim = 11.87 + 0.73 (Harc. Gelir) + 0.04 (Yıl - 1931)$;

1945 te, sırf meseleyi açıklamak bakımından, aynı kısa devre ilişkisinin bütün yıl boyunca aynı kaldığını farzederek, tüketim - gelir ilişkisi küçük değerli ve muhtemelen çok düşük eğimli idi. Sıkı harp devresi mükellifiyetleri ve suni olarak yaratılmış yüksek tasarruflar, bu yıl zarfında harcanabilir gelirdeki herhangi bir önemli artışın çok büyük bir kısmının zorunlu olarak tasarrufa gitmesini gerektiriyordu. Daha sonraki denemelerin göstereceği gibi, hemen her zaman hızlı bir gelir artışını takip eden tüketim artışlarını önlemek amacıyla tayınlamaya gidilmişti. Harp içindeki kısıtlamaların kaldırılması ile, bir kısım tasarruf devam etse bile tasarrufun önemli bir kısmının tüketime akması kaçınılmaz bir sonuçtu. Bu husus, bağımsız «sermaye birikimleri» nin birçoğunun (örneğin harp sonrası istihsalı ve hükümet harcamaları) ortadan kalkmasına rağmen Amerikan ekonomisinin şayanı hayret ilerleyişini açıklamakta en önemli unsurlardan biridir. Kısa devre tüketim - gelir ilişkisi yukarıya doğru önemli nisibette kaydığı için azalan sermaye birikimi telâfi edilmiş oldu. Tüketim - gelir ilişkisindeki bu bağımsız hareket o ölçüde idi ki sermaye birikiminde 1945 ten 1946 ya kadar vuku bulan yarıyar-

0.125 (Önceki devrenin en yüksek
harc. geliri

$$3. \text{ Modigliani: } \text{Harc. Gelir} = \text{Tasarruflar} + \frac{\text{0.125 (Önceki devrenin en yüksek harc. geliri)}}{\text{.223}}$$

Burada görüldüğü gibi, 1 numaralı eşitlik cari fiatlarladır; 2 numaralı eşitlik için Klein'in Nisan 1947 tarihli makalesinde belirtilen (çeşitli karışık) düzeltmeler bahis konusudur; 3 numaralı eşitlikte bütün vergiler «adam başına» olarak ifade olunmuştur. Her üç eşitlikte de 1935-40 devresini içine alan yıllık veriler temel alınmıştır; oysa metinde geçen örnekte 1920-35 devresine ait regresyon kullanılmaktadır. Şekil 4 ün hazırlanmasında kullanılan varsayımı, yaparak (yani harcanabilir gelirden ayrılan tasarruf miktarının önceden bilindiğini kabul ederek) bu üç «bünyevî ilişki ileriye tahmin edilemekteki değerleri bakımından teste tabi tutulmuşlardır. Şurası da belirtilmelidir ki, fiatları sistemin dışında bırakan 2 ve 3 numaralı eşitlikler daha ufak sapmalar gösterebilir; zira bu deneme için gerçek fiatlar bulunarak kullanılmıştır. Tahminlerin genel şekli, Şekil 4 tekinin aynidir; aşağı ve yukarı dönüş hareketleri aynı noktalarda vuku bulmaktadır; hareketin istikameti aynidir; farklar yalnızca büyüklüklerdedir.

EŞİTLİK

*Üçer aylık tahminlerin gerçek harcanabilir
gelirden farkları*

(Cari fiatlarla milyar dolar olarak)

	<i>Medyan</i>	<i>Uç Değer</i>
1	3.3	9.3
2	2.2	7.2
3	2.9	6.1

yadan fazla azalma, toplam harcanabilir gelir üzerinde hiçbir önemli etki yaratmadan emildi. Gerçekten, yıllık veriler bahis konusu olduğunda harcanabilir gelirden 1945 ten 1946 ya bir artış vardır.

Bunlar istisnai durumlardı. Ancak böyle ekstrem bir hal, daha az dramatik şekilde mütemadiyen vuku bulan kısa devreli kaymaları faydalı bir şekilde ortaya koyar. Burada 1946 yılı gelirini bir yıl önceden tahmin ederken dikkat çeken karışık unsurları çözümlenmek için uğraşmaksızın, yalnızca tüketim-gelir ilişkisinde önemli bir kaymanın meydana geldiğini ve bu kaymanın büyüklüğü hakkında önceden birşeyler bilmeden bir Keynes tipi modele dayanarak tatminkâr tahminler yapmanın imkânsız olduğunu belirtmek istiyoruz.

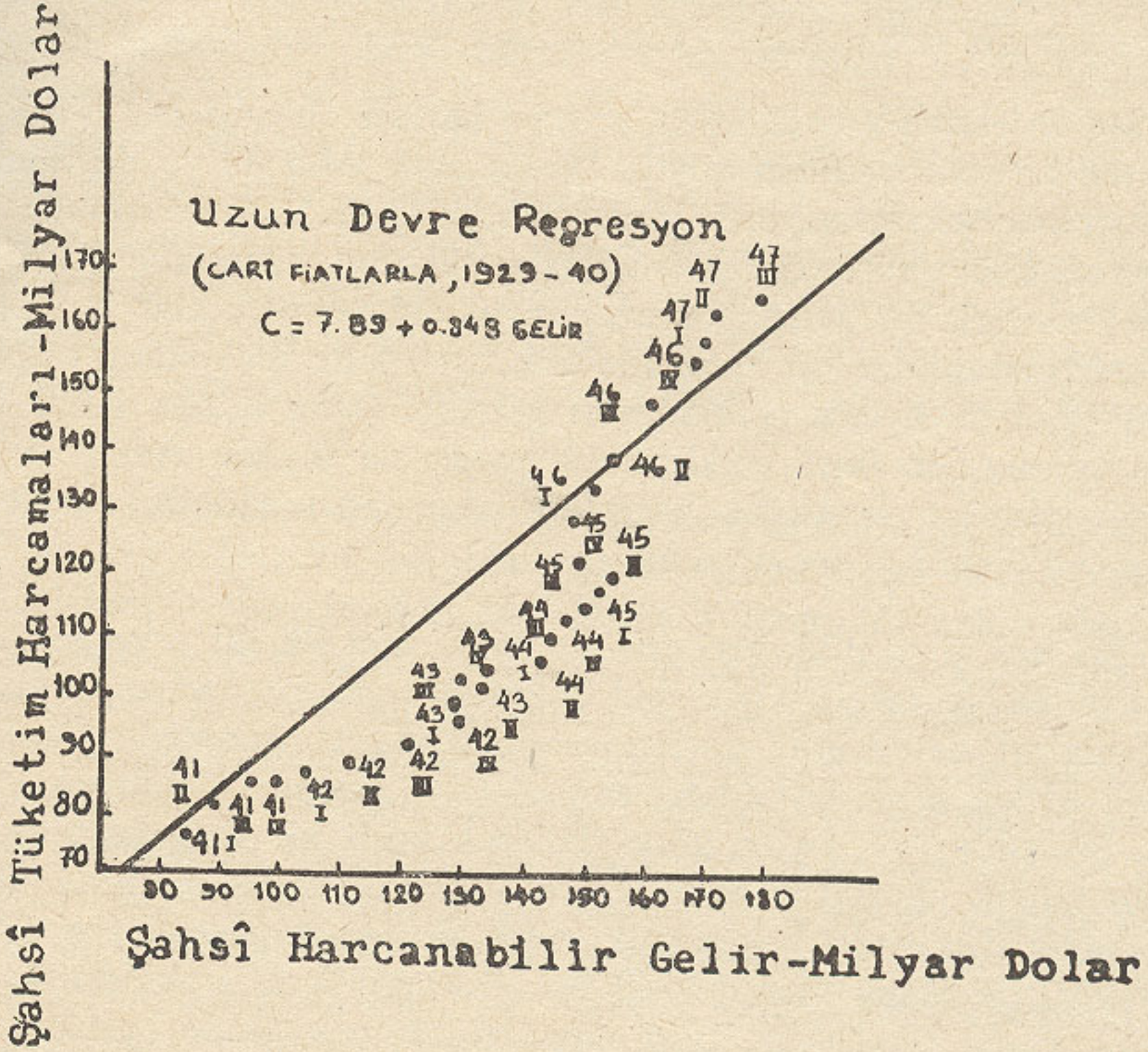
C. 1941 den Sonraki Devirde Kısa Dönem Tüketim-Gelir İlişkisi

Bu şematik açıklama, 1945 ten 1946 ya kadarki en önemli gelişmeyi göstermekle birlikte mevcut verileri bir miktar tahrif etmektedir. Şekil 6 da, hem harp devresini hem de harp sonrası iktisadî düzenlenmelerini göstermek üzere üçer aylık devrelerdeki değişimler kaydolunmuştur. Bu diyagramdaki veriler 1947 haziran ayında Ticaret Bakanlığı tarafından değiştirilmiş şekillerindedir.

1941 ve 1942 yılı boyunca oldukça muntazam bir ilişki vardır. İlişkinin eğimi, bu iki yıl boyunca vuku bulan değişikliklerin gösterdiği gibi çok küçüktü. Fakat 1942 yılının dördüncü çeyreğinden itibaren tüketim-gelir ilişkisini etkileyen bazı karışıklıklar tamamiyle yeni bir durum yarattı. 1943 ün ilk çeyreği boyunca harcanabilir gelirden hafif bir değişim görüldü, ancak yine 1937 de olduğu gibi, harcanabilir gelirden başlangıçta vuku bulan bu düşüş (cari fiatlarla ölçülmektedir) genel tüketim hacmindeki mutlak bir artışla beraberdi. Aynı durum daha sonra, yılın ikinci çeyreğinde yükselmiş olan harcanabilir gelir üçüncüde yeniden düştüğü zaman da tekrarlandı. 1943 ün dördüncü çeyreğinde federal hükümet harcamaları harp içi devresinin en yüksek noktasına eriştiği için harcanabilir gelirden bu destekten doğan bir artış başladı; artış 1945 in ikinci çeyreği boyunca devam etti. Artan gelir ile artan tüketim arasında, bu yıllık devrede çok sıkı ve muntazam bir ilişki mevcut değilse de bir kısa devreli ilişkiyi ufak tefek sapmalarla doğru olarak hesaplamak da mümkündür.

ŞEKİL : 6

Şahsî harcanabilir gelir ve tüketim harcamaları, Mevsimlik hareketlerden arıtılmış yıllık oranlar halinde ifade olunan üçer aylık toplamlar 1941 - 47

Ancak ilişkinin bulunmasına girişildiği zaman derhal bir güçlük göze çarpıyor. Bulunan doğrunun eğimi birden büyük olacaktır ki bu hal keza birden büyük bir marjinal tüketim eğilimini ifade eder; oysa istikrarlı bir ekonomide böyle bir durum devam edemez. (11) Şu halde bir başka varsayımın kabulü gerekir. 1944 - 45 verilerindeki tüketim ile gelir arasında cari ilişkiyi doğrudan doğruya üçer aylık gözlemlerden çıkarmak, açıkça görülüyor ki, imkânsızdır. Bunun yerine devre boyunca, üç ayda bir devamlı olarak yukarı kayan çeşitli kısa devre verileri bulunmalıdır. Eğer durum bu ise, üçer aylık devrelerin her birindeki kısa dev-

(11) Uzun süren bir depresyon devresinde bir net menfi tasarruf tahmin edilebilir, fakat 1944-45 de hüküm süren istihdam ve gelir (ve vergi nisbetleri) seviyesinde böyle bir şey beklenemez.

reli tüketim - gelir ilişkisinin muhtemel eğimi ve seviyesini bulabilmek için, üçer aylık gözlemler dışında ek bilgi de gereklidir. Şayet bu varsayım kabule değer ise, bu kısa dönem ilişkilerinin bu devre için cari nisbeten düşük eğimlere sahip olduklarını ve müşahede olunan değişmelerin çoğunun, gelir büyüdükçe, sabit bir ilişki boyunca hareketten çok, eğrinin yukarı kayması şeklindeki bir hareketten doğduğunu kabul etmek gerekmektedir. (12)

1945 in ikinci çeyreğinden sonra, harbin bitimiyle birlikte, harcanabilir gelir yeniden düştü. Düşüş aynı yılın üç ve dördüncü çeyreklerinde de devam etti. Maamafih, 1943 ve 1937 de olduğu gibi harcanabilir gelirdeki bu âni düşüş tüketim hacminde (cari fiyatlarla) mutlak bir artışla beraber gitti. Şu halde, bizzat harcanabilir gelirin azaldığı bir zamanda tüketim - gelir ilişkisinin yukarıya kayışının da ayrıca açıklanması gerekir. Daha ilerde, böyle bir kayışı vukuundan önce açıklayacak ya da ne ölçüde meydana geleceğini tahmine yarıyacak basit bir istatistik usulünün mevcudiyetinin imkânsızlığı ispatlanmıştır. (13)

1946 nın üçer aylık verileri ile 1947 nin ilk iki çeyreğine ait verilerin incelenmesi, böyle bir kaymanın bütün harp sonrası ayarlamaları devresinde devam ettiğini telkin etmektedir. Yukarıda bahsedilen şekle bakıldığı zaman da açıkça görülecektir ki 1946 - 47 yılları verilerine göre çizilecek basit bir doğrunun eğimi birden büyük olacaktır. Keza, bu altı, çeyrek yıllık devrede tüketim - gelir ilişkisinin her çeyrek yıllık devreden geçen (ve eğimi birden küçük olan) kısa devreli bir ilişki şeklinde açıklanması gerektiği ortaya çıkacaktır. 1947 nin üçüncü çeyreğinde hareket, ge-

(12) Kısa dönem ilişkisinin eğimi ile ilgili olarak, üçer aylık değişmeler hakkında duyulan böyle bir şüphe, 1935-40 devresi için verilen üçer aylık veriler hakkında da ihtiyatlı olmayı gerektirir. Bu yolda, umulmadık üçer aylık değişmeler (örneğin I, 1936) için esasen ihtiyatlı davranılmış ancak, bu veriler meseleyi çok açık olarak ortaya koyduğu için teferruatlı açıklamalar bu bölüme bırakılmıştı. Bununla birlikte, üçer aylık değişmeler, bir «uzun dönem» fonksiyonunun kısa dönem tahminleri için uygunsuzluğunu göstermiye mükemmel yarar.

(13) Modigliani'nin açıklaması, diğer «uzun dönem» fonksiyonlarından daha uygun bir cevap teşkil etmektedir. Sunduğu eşitlik, harcanabilir gelirdeki düşmelerde, tasarruf nisbeti için daima bir azalma (tüketimde bir artma) göstermektedir. Maalesef, Modigliani, harcanabilir gelir kısa devrede önceki devrenin en yüksek seviyesinin üstüne çıktığı zaman tasarruf nisbetinde, bazı özel gecikme faraziyeleri dışında kısa dönemli bir düşüş (tüketimde artış) olabileceğini dikkate almamaktadır.

niş ölçüde, eğimde bir değişme şeklinde ortaya çıkmaktadır; zira eski muhariplere yapılan ödemeler, dördüncü çeyrekte tüketimin artacağı beklendiği için geçici olarak âtil tutulmakta ve böylece tasarruf olarak görülmektedir.

Bu yıllar zarfında yapılmış kısa dönem ekonometrik tahminleri en son ve en gelişmişlerini yeniden gözden geçirmek, bu kısa sa tarihî bakışı bir sonuca bağlamak bakımından faydalı olacaktır. Klein'in 1946 yılı Aralık ayında sona eren devâsâ çalışması, 1947 Haziranında biten malî yıl için harcanabilir gelir ve gayri safi millî hasılanın tahmininde kullanılabilecek bir *tableau économique* sağlamıştı. (14) Modelinin en önemli kısmı değişen fiatlara göre düzeltilmiş bir uzun dönem tüketim fonksiyonu idi. Tahminlerinin sonuçlarını gözden geçirince, kısa devre tahminlerinde uzun devre ilişkisinin kullanılışının başarısızlığını ortaya koymaktadır.

Klein tahminlerinin, malî yılın yalnız son yarısını mı (yani 1947 takvim yılının ilk ve ikinci çeyrekleri) yoksa bütün yılı mı kapsadığını belirtmekte pek dikkatli davranmamıştır. Yaptığı harcanabilir gelir tahminlerinin 1947 yılının ikinci çeyreği için anlamsız derecede alçak olması mukadder olduğuna göre, tahminlerini bütün malî yılı için anlamlı kılmak üzere bazı tahminleri yalnızca 1947 yılının ilk yarısındaki gelirin yıllık ifadesi olarak kabul etmek hakşinaslık olacaktır. Bu esasa göre, fiat düzeltmeleri için tercihleri de dikkate alınırca cari fiatlarla en yakın tahmini 129,1 milyar dolar olacaktır. Muhtemel değişmenin üst sınırı ise, hesaplara göre 133,6 milyar dolar idi. Takvim yılının ilk yarısındaki fiilî harcanabilir gelir ise Ticaret Bakanlığı eski serilerine göre yaklaşık olarak 156 milyar dolar idi. (Klein bu serileri kullanıyordu.)

Klein, muhtemelen makalesi tashihte iken, 1947 Mart ya da Nisan ayında bir dipnot ekliyerek, bağımsız bir şekilde bulunan fiat seviyesi, bu devredeki fiilî yükselişi hesaba katan bir ölçü olmadığı için, tahminlerinin eksik çıkabileceğini belirtti. Ancak «toplam hasıla» için kullandığı endeks sayısı 155 olduğuna ve hiçbir şekilde bu endeks 1947 yılı Haziran ayı sonunda 162 den büyük olamayacağına göre bu husus harcanabilir gelirdeki 22 milyar dolarlık yanlışın açıklaması olarak kabul edilemez. (15) 162

(14) L. R. Klein, «The Use of Econometric Models as a Guide to Economic Policy» *Econometrica*, April 1947, s. 111-151.

(15) Klein, istihsal fiat endekslerini, bütünü ile sistemin dışında, hesaplamalarına başlamadan bulmak zorunda kalmıştır. Makalesinde bu endeksin, elde mevcut

lik bir endeks sayısı ile harcanabilir gelir tahminleri aşağı yukarı 129 milyar dolardan 135 milyar dolara yükselmiş olacaktı; muhtemel yanlışın üst sınırı 140 milyar dolardı. Bu yanlışın nedeni modeldeki bir başka eksiklikte bulunmalı idi.

Şüphesiz harcanabilir gelir tahminlerindeki bu yalrış, özel tasarruflarla finanse edilecek sermaye birikimini düşük tahmin ettiği için yapılmış olabilir. Ancak kullandığı verilerin incelenmesi, Klein'in bu büyüklükte ilgili tahminlerinin alçak değil gerçek rakkamlara (Ticaret Bakanlığı eski serilerine göre) çok yakın olduğunu gösteriyor. Takvim yılının ilk ve ikinci çeyrekleri için fiilî rakkamlar cari fiatlarla mevsimlik hareketlerden arıtılmış yıllık oranlar olarak 16,4 ve 15,0 milyar dolar iken Klein da (kendi metodlarına göre cari fiatlar şeklinde ifade olunan) 15,5 milyarlık bir tahmin yapmıştı. Böylece kısmen tüketim fonksiyonundaki kaymaları dikkate almaması yüzündendir ki şahsi tasarruflarla finanse edilen yatırımlardaki bir düşüşün, harcanabilir gelirden mutlaka bir azalma yaratacağını düşünmüştür.

şu halde, ne Klein'in yaptığı değişiklikler, ne de harcanabilir gelirden finanse edilen yatırımların eksik tahmini, harcanabilir gelirin tahmininde yapılan yanlışı açıklamakta işe yarar. Yanlışlık, hiç olmazsa kısmen, uzun dönem fonksiyonunu bu tip kısa dönem tahlilleri için uygun sanmasında olsa gerektir. Bu deneme kendisine, harcanabilir gelirin kısa dönem tüketim-gelir ilişkisinin tahmin olunan devre içinde değişmiyeceğinin ayrıca kestirilmemesinin gerekliliğini de anlatmış olmalıdır.

III. KISA DEVRE İLİşKİSİNİ ETKİLİYEN FAKTÖRLER

Tahmin yapmaktaki temel problem bütün iktisat teorisinde karşılaşılanın aynıdır: karışık ve teferruattan ibaret bir kütleli, önemli gelişmeleri açıklıyabilecek birkaç kullanılabilir mefhum halinde basitleştirmek. Uzun dönem tüketim fonksiyonunu kısa dönem tahminlerinde kullanmak, anlaşıldığına göre bu basitleştirme işinde fazla ileriye gitmek oluyor. Savaş sonrasında yapılan birçok tahmindeki büyük hataların sebeplerinden birisi kısa dönem tüketim-gelir ilişkisinin uzun dönem fonksiyonunun gösterdiği şekle uymamasıdır.

muntazam fiat serileri ile ilişkisini belirtmekle birlikte, 1940 yılından öncesi için hesaplamaların incelenmesi bu endeksin BLS toptan eşya fiatları ile geçinme endeksi arasında bir yerden başladığını göstermektedir.

Maalesef, kısa dönem ilişkisini ölçmek ya da tahmin etmek kolay değildir. Yazarların bu ilişkiyi, geçmişteki olayları açıklamak ya da gelecekteki iktisadi durumu tahmin etmek amacıyla, istatistikî olarak ortaya koyma çabaları, mevcut verileri formel olarak ifade eden eşitlikler sağlamaktan uzak kaldı. Şu halde, uzun dönem tüketim fonksiyonunu kullanmanın alternatifi eskisinin yerine geçecek yeni bir istatistikî ilişki değil, fakat istatistikî tahminlerde hassasiyeti sağlayacak kalitatif genellemelerdir.

Kısa dönem tüketim - gelir ilişkisinin eğim ve seviyesini hesaplamak yolundaki gayretler, muhtemelen Smithies'in daha önce kısa dönem tesis ve teçhizat harcamalarının tesbiti için öngördüğü, biraz kötümser olmakla beraber birlikte realist metoduna irca edilebilecektir:

«Bugünkü eksik bilgilerimiz karşısında, uygulanacak politikayı tesbit amacıyla, tesis ve teçhizat harcamalarını ortaya çıkarmanın tek uygun yolu, merkezî bir teşkilâtın, işletmelerin gelecek yıl ne gibi yatırımlar yapmak istediklerini doğrudan doğruya kendilerinden sorup öğrenmesidir.» (16)

Michigan Üniversitesi Survey Research Center'in nakit tutma ve tüketici davranışları ile ilgili üç olağanüstü araştırmasını (17), çeşitli gelir değişmelerinde tüketici davranışlarını tahmin için gerekli verileri sağlamak üzere daha genişletmek mümkündür.

Böyle devamlı bir araştırmanın ortaya koyacağı çeşitli faktörler vardır. Bu çeşitten bir gayret sarfedilmedikçe, kısa dönem tahminleri yapanlar, mevcut verilerden, bu faktörlerdeki değişmelerin tüketim ve gelir ilişkisi üzerindeki muhtemel etkileri ile ilgili kalitatif hükümler çıkarmaya ellerinden geldiği kadar gayret sarfetmek zorundadırlar.

Sebep ve etkileri, sistematik bir formülâsyona imkân vermeyecek şekilde çok dağınık olsa da bu faktörlerin hiçbirisi yalnız «tesadüflere bağlı» kabul olunamaz. Bu faktörler kabaca iki sınıfa ayrılır: Aynı «bütçe grubu» içinde kalan farklı kişilerin farklı harcama ve tasarrufta bulunmalarına sebep olanlar; kişilerin

(16) A. Smithies, «Forecasting Postwar Demand» *Econometrica*, January 1945, s. 10.

(17) Board of Governors of the Federal Reserve System tarafından müştereken hazırlanmış ve yayınlanmıştır; *Federal Reserve Bulletin*, June, July, August 1947 ve October 1947. Keza bak. George Katona ve Rensis Likert, «Relationship Between Consumer Expenditures and Savings: the Contribution of Survey Research» *The Review of Economics and Statistics*, XXVIII (1946), s. 197-99.

farklı «bütçe grupları» na dağıtılmalarına yol açanlar. «Bütçe grubu» terimi burada, kişilerin önce gelirlerine göre harcama gruplarına ayrılması, sonra mesleklere göre talî olarak gruplandırılmasını ifade etmek için kullanılmaktadır.

Bütün «bütçe grupları» üzerinde dört çeşit etkinin varlığı açık bir şekilde ortadadır. Bu âmillerin veya başkalarının, tüketim - gelir ilişkisinin mevcut durumunu etkilemekteki nisbî önemlerinin değişmesi kısa dönem çözümlerinin kaçınılmaz bir özelliği olarak görülüyor. Sonuçların rakkamlarla ifadesinin niçin o kadar rasgele olduğunun sebebi de budur. Maamafih, müstehlik bekleyişlerinin durumu, her zaman tüketim harcamalarını geniş ölçüde etkileyen önemli bir unsurdur. «Tüketici bekleyişleri» geniş anlamli bir deyimdir ve bütün kişilerin davranışlarının tahminini ifade eder; ancak burada çok daha dar bir anlamda kullanılmıştır. Asıl olarak, mesele tüketicilerin işlerinin devamlılığı hakkında iyimser olup olmadıklarını, işlerinin devamından emin iseler gelirlerinde bir artış veya azalış tahmin edip etmediklerini, gelecekteki fiyat hareketleri hakkında ne düşündüklerini, en nihayet belki fiatlardaki büyük değişmeler karşısında kendi plânladıkları reaksiyonlarını bilmektir. Bu tahminlerdeki birbirini takip eden değişmeler, aynı anda gelirden ve tüketimde bir değişme olsun olmasın, büyük bir ihtimalle kısa dönemli harcama - tasarruf tablosunun eğiminde belli bir değişmeye sebep olur. (18)

Yakın devredeki fiyat değişmeleri belli bütçe gruplarının harcama kalıplarında kısa dönemli kaymalar yaratan ikinci faktördür. Fiyat değişmelerinin, toplam gelirdeki değişmelerle aynı zamanda meydana gelmesi zorunlu olmadığına göre bunların etkilerini «yakın devrede vuku bulmuş gelir değişmeleri» başlığı altında toplamak doğru olmaz. Alışılmış gerçek tüketim seviyesini devam ettirebilme amacıyla, yükselen fiyatları takip etme isteği 1947 yılında meydana çıkan kaymalarda son derece önemli bir rol oynamıştır. Yine de bu istek her zaman mevcut sayılamaz; üçer veya altışar aylık tahminlerde, fiyat değişmelerinin tüketicilerin müstakbel davranışları üzerindeki etkisini değerlendirebilmek için denemeler yapılmalıdır.

(18) Örneğin, tüketicilerin işlerini muhafaza ettikleri sürece tüketimin olduğu gibi kalması, böylece toplam verilerde bir değişmeye sebep olmaması mümkündür. Yine de, tüketiciler halihazır işlerinin devamı ve başka iş bulabilme imkânları hakkında kötümser iseler, halihazır kısa dönemli tüketim - gelir ilişkisinin eğimi, cari harcanabilir gelir seviyesinin altında muhtemelen çok dik olacaktır.

Şüphesiz, savaş sonrası devresinde, savaş öncesine göre çok daha büyük bir etki gösteren üçüncü âmil belli bir bütçe grubuna dahil olanlar tarafından elde tutulan nakit servet miktarıdır. Bu miktardaki devamlı artma, azalma veya kaymalar gelecek kısa devreler üzerinde değişen etkiler yapmaktadır. Nakit servet tutmayı tamamlayan unsur, tüketicilerin ödünç aldıkları meblâğların hacmi, dağılımı ve değişmeleridir.

Çeşitli kısa devreli etkiler yaratan ihtiyari veya mecburi tedbirlerin bütünü de dördüncü bir âmil sayılabilir. Örneğin piyasaya tasarruf bonosu sürülmesi, tüketim - gelir ilişkisinde, tahmin parken dikkate alınması gerekli kısa devreli etkiler yapar. Mecburi tasarruf ya da tayınlama bir başka etki yapar. Bütün bu faktörler, toplam harcanabilir gelir de veya bütçe grupları arasındaki dağılımda bir değişiklik olmadığı zaman bile toplam tüketim hacmini tayinde önemli olabilir.

Diğer üç âmil nüfusun terkiibini değiştirmek suretiyle etkilerini gösterirler; gelirdeki yakın tarihli umulmadık değişmeler; toplam harcanabilir gelirdeki yakın tarihli değişmeler; gelir dağılımındaki yakın tarihli kaymalar. Birinci âmili toplayıcı bir tahlil tarzı içinde anlamlandırabilmek için ayrıca sınıflandırmak gerekir. Umulmadık artışlar, örneğin, harp malûllerine ödenen ikramiyeler, vergi iadeleri, sermaye kazançları ya da vergi hadlerinde indirimler cinsinden şeyler olmalıdır. Umulmadık azalmalar, en büyük ihtimalle, geniş sermaye kayıpları ya da vergi nisbetlerinde artmalar şeklinde ortaya çıkacaktır. Gelirdeki artış ve azalışlar daha yukarı ya da aşağı bütçe gruplarına muntazam bir kayış şeklinde ortaya çıkmadığına göre, böyle havadan düşme kazanç ve kayıpların önemli ölçülerde ortaya çıktığı hallerde (yılda bir milyar lira ya da daha fazla) kazanan ve kaybedenlerin de ayrıca araştırılması gerekir.

Bütçe gruplarının terkiibi üzerindeki ikinci etki, harcanabilir gelirdeki genel bir yükselmeden doğar. Mevcut bütçe araştırmalarından ortaya çıkan bir sonuç tüketimin, harcanabilir gelirdeki artışları belli bir zaman aralığı ile takip ettiğidir. Bu durum gelir azalmalarında, artışlardan daha belirlidir. Böyle bir gecikme, örneğin, tüketimin 1937 nin üçüncü çeyreğinde, 1943 te ve 1945 sonlarında, harcanabilir gelir düştüğü halde niçin artmaya devam ettiğini açıklayabilir. Modigliani, mutad uzun dönem regresyonunu daha hatasız hale koyacak bir eşitlik ararken toplam gelirdeki (yeni bütçe gruplarına giren kimseler arasında gecikmiş tepkile-

re yol açan) değişmelere de, belki bu gecikmenin sık sık tekrarlanan etkileri yüzünden o kadar önem atfetmiştir. (19) Tatbikatta, pek tabii belli bir durumdan doğan bazı teferruat değişmeleri ile birlikte, kısa devre tahminleri yapan iktisatçıların, harcanabilir gelirdeki değişmelerin tüketime belli bir zaman aralığı ile aksedeceği yolundaki görüşleri haklı çıkmıştır. Hattâ, harcanabilir gelir düşüme başladığı zamanlarda bile, daha önceki devrede artmış olan gelir, tüketim - gelir ilişkisinde yukarıya doğru kayışı belki daha üç ay ilâ altı aylık bir devre için devam ettirebilir. Tâ ki diğer etkilerle birleşen daha büyük bir kuvvet gecikmenin tüketim - gelir ilişkisi üzerindeki etkisini bertaraf etsin.

Bütçe grupları terkiibini etkileyen üçüncü âmil olan «gelir dağılımındaki kısa devreli değişmeler» muhtemelen birbirine benzer etkiler yaratan iki şekil altında ortaya çıkar: işveren ve işçiler arasındaki anlaşmalardan doğan ücret artışları - ki hemen tamamen kısa devredeki kârlardan gelir - gerçekte bir transfer teşkil eder; bazı gruplara büyük havadan düşme kazançlar sağlayan kısa devreli fiat çarpıklıkları bütçe grupları arasında gelir kaymalarına yol açar. Gelir dağılımı ile ilgili, bellibaşlı meslek gruplarına göre sınıflandırılmış veriler mevcut bulunsa ve zaman zaman bu bütçe grupları ile ilgili araştırmalar yapılsa, kısa dönem tüketim - gelir ilişkisini tayin üzere kullanılacak istatistik modelleri kurmak mümkün olurdu. Bununla birlikte, yine de tahmin edilen devrede bu âmiller üzerindeki bazı etkilerle ilgili kalitatif kayıtları dikkate almak zorunluğu vardır.

Meseleyi aydınlatmak amacıyla, zikrettiğimiz hususları kısaca özetlemek gerekirse, kısa dönem tüketim - gelir ilişkisinden faydalanarak kısa devreli tahminler yapmak isteyen bir iktisatçının en azından şu yedi âmili dikkate almak istiyebileceği söylenebilir.

Bütçe gruplarındaki harcama kalıplarında değişmeler:

1. Bekleyişler (özellikle iş ve gelirle ilgili bekleyişler)
2. Yakın tarihte vuku bulmuş fiat değişmeleri (özellikle zaruri mallardaki değişlilikler)

(19) Bununla birlikte, yukarıda işaret olunduğu gibi Modigliani'nin meseleyi basitleştirme gayreti cari gelirle ilişkin olarak yalnızca önceki devrenin en yüksek gelirini dikkate almasına yol açtı. Böylece, seçilen noktanın altında kaldığı sürece, değişimin yönü ve zamanı ile zikredilen diğer âmillerin etkisini gözden kaçırmıştır.

3. Nakit servetler (cari stoklar ve yakın tarihte vuku bulmuş değişmeler)
4. Yakın geçmişteki dış baskılar (tasarruf bonoları ihracı v.s.)
Ferdî gelirlerdeki değişmeler sebebiyle meydana çıkan, bütçe grupları arasındaki kaymalar
5. Gelirlerde yakın tarihte vuku bulmuş değişmeler (ikramiyeler v.s.)
6. Toplam harcanabilir gelirdeki yakın tarihli değişmeler
7. Gelir dağılımındaki yakın tarihli kaymalar

IV. SONUÇ

Tüketim fonksiyonu üzerinde özel bir dikkatle durulurken, kısa dönem tahminlerini geniş bir şekilde incelemek imkânı bulunamadı. Şüphesiz bunun bir sonucu olarak, evvelce çok teferruatlı bazı tahminler yayınlamış birçok yazara karşı, meseleyi aşırı bir şekilde basitleştirmekten doğan haksızlıklar yapılmış oldu. Bu talihsiz haksızlığa rağmen, bu kısa araştırma, ileride kısa dönem tahminlerinde tüketim fonksiyonu kullanılırken önemle dikkate alınmaya değer bazı sonuçlar ortaya koymaktadır :

1. 15 - 20 yıllık bir devrenin yıllık verilerinden hesaplanarak bulunan bir uzun dönem fonksiyonu kısa dönem tahminleri için uygun değildir. Zira, tüketim - gelir ilişkisi kısa dönemde önemli kaymalara maruzdur.

2. Tekrarlanan bir devrevî fonksiyon, kısa dönem yılın bir çeyreği ile dört çeyreği arasında tanımlanırsa, (hattâ mevsimlik hareketler bertaraf edildikten sonra bile) aynı sebepler yüzünden uygun değildir.

3. Bu yüzden, kısa dönem tüketim fonksiyonunun yerini tutacak başka araçlar bulmaktan vazgeçerek, bizzat kısa dönem tüketim - gelir ilişkisinin ortaya çıkarılmasına çalışılmalıdır. Bugünkü veriler ve tekniklerin sınırlılığı ise bu işi çok güçleştirmektedir.

4. Kısa dönem tüketim - gelir ilişkisinin kesin bir istatistikî ölçüsü bile, şekil ve hareketinin yaklaşık olarak kestirilmesi şu noktalarda faydalı bir araç olarak kullanılabilir:

- (a) Kısa dönem tahminlerinde nazarı itibare alınması gerekli çeşitli kantitatif ve kalitatif âmillere dikkati çeker.
- (b) Kısa devreli gelişmeleri, daima geçerli olan fakat daima başlıca unsur olmıyan tüketim - yatırım - gelir analizi içinde açıklar.